

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 06.07.2014
Yayın Kabul Tarihi: 07.04.2015

İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcük Çalışmalarının Yöntem-Teknik ve Türkçe Öğretimi Kazanımları Açısından İncelenmesi

The Investigation Of Word Studies In Turkish Study Books In Terms Of Goals In Approaches and Techniques and Turkish Education Programme In Turkish Study Books For Primary Schools Grade 2nd

Prof. Dr. Muammer NURLU *
Aysel SARICA **

Özet

Bu çalışma, İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarının sözcük çalışmaları etkinliklerini, kullanılan yöntem-tekni ve programdaki kazanımlar açısından değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Tarama modeli kullanılan çalışmanın örneklemini 6,7 ve 8.sınıf düzeyinde 2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren kullanılan şu Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır: 6.Sınıflara ait Evren, Doku ve Pasifik yayınları; 7.sınıflara ait Gizem, MEB ve Pasifik yayınları; 8.sınıflara ait Bisiklet, Pasifik ve Tav yayınları.

Elde edilen bilgiler ışığında Türkçe Öğretim Programı da temel alınarak, örneklem olarak seçilen Türkçe ders kitaplarının sözcük çalışmaları, kullanılan yöntem-tekni, içerdikleri sözcükler ve karşıladıkları kazanımlar açısından incelenmiştir.

İncelemeler sonucunda Türkçe ders kitaplarının çoğunda birkaç istisna dışında programdaki kazanımlarla etkinliklerin örtüştükleri gözlenmiştir. Ancak bazı yayınlarının sözcük çalışmalarını çok tekdüze hazırladığı, yöntem ve teknik çeşit-

* Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölüm Başkanı, mnurlu@gmail.com

** : Gazi Üniversitesi eğitim bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğrencisi

liliğine yer vermediği; bazı yayınevlerinin sözcük çalışmalarının kapsamının yetersiz olduğu görülmüştür. Tüm bu incelemeler ve araştırmalar neticesinde sözcük çalışmalarının verimini artırmak için birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dil, ana dili, sözcük, sözcük dağarcığı, yöntem-teknik, Türkçe Öğretim Programı ve Türkçe Ders Kitabı

Abstract

This study aims to evaluate in terms of approaches and techniques which was used in the Turkish study books and goals in programmes for 6th, 7th, and 8th grade.

These selected studies which was used for scanning model have been using since 2007-2008 education term, and these Turkish study books are, Evren, Doku, and Pasifik publishing for 6th grade, Gizem, MEB and Pasifik publishing for 7th grade, Bisiklet, Pasifik, and Tav publishing for 8th grade.

In terms of these information by basing Turkish Education programme on these studies, the techniques and approaches which was used in word studies in Turkish book was analysed.

As a result of the research, it is proved that aims and studies are regulated to each other expect of few details in Turkish study books. But it is seen that some publishing house has prepared word studies very humdrum and approaches and techniques are not colorful and the extent of the word studies are inadequate. As a result of all of the researches and analysis some suggestions are represented to increase productivity.

Key Words: Language, mother tongue, word, word power, approaches and techniques, Turkish Education programme and Turkish Study Book.

Giriş

İletişimin temel vasıtası olan “dil”, hayatın belli dönemlerinde öğrenilip öğrenimi tamamlanan bir bilgi alanı değildir. Bir insanın dil gelişimi hayat boyu sürer. Bu gelişim, rastlantısal ve sistemli olarak devam eder. Kişinin yaşı ve çevresi değişikçe, zihni geliştikçe dili kullanma becerisi de gelişir. İşte Türkçe dersinin amacı bu gelişimi sistemli bir zeminde yapmaktır.

Ana dil öğretiminde dinleme, konuşma, okuma ve yazma dört temel dil becerisini oluşturur. Bu dört temel dil becerisinin kazandırılması için de belli düzeyde “sözcük bilgisi” ne ihtiyaç duyulur.

Budak(2000), sözcük ve kavram zenginliğine sahip olmanın önemini şu sözlerle ifade eder: “Sözcük ve kavram zenginliği düşünme sürecinde akıcılığa ve düşünce zenginliğine işaret eder. Bir bakıma iletişim sürecinin işleyişinde, düşünce oluşumu ve paylaşımında sözcükler temel adımları oluşturur.”(s.19).

Akyol ve Temur'a göre de kelime hazinesinin zenginliği, aynı zamanda okuma başarısını da olumlu yönde etkiliyor. Zengin kelime hazinesi olanlar, kelime öğrenmede farklı stratejileri de kullanmaktadırlar. Yetersiz kelime hazinesi olanlar gittikçe zorlaşan metinleri okuyamamaktadırlar. Dolayısıyla kelime hazineleri nitel ve nicel olarak sınırlı kalmaya devam etmektedir.(s.200)

Sözcük hazinesinin sınırlı olması diğer derslerdeki başarıyı da olumsuz yönde etkiler. Sözcük hazinesi sınırlı olan bir öğrenci; okuma, okuduğunu anlama ve okuduğunu anlatma konularında yetersiz kaldığı için diğer derslerde de başarısız olabilmektedir.

Anlaşılan o ki okuma, dinleme, konuşma ve yazmada, okulda, iletişimde başarı; düşünce zenginliği ve derinliği hep sözcük edinimine bağlıdır.

Burada sözcük hazinesinin gelişimini sağlayacak olan başta hazırlanan Türkçe ders kitapları ve bu kitapları kullanmada rehberlik eden Türkçe öğretmenleridir.

“Ders kitabı, belli ölçütlere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak önerilen bir kitaptır.” (Oğuzkan, 1981:83) Teknolojinin hızla ilerlediği, bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı olduğu günümüzde yine de ders kitaplarının önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Ders kitapları sınıf geçmede, yazılılarda, müfredatı takip etmede kullanılan en temel ders aracıdır. Sözcük dağarcığını geliştirmeyi sağlayan ve sözcük dağarcığını geliştirme yöntem ve tekniklerini öğreten ders kitabının özenle hazırlanması şarttır.

Ders kitabına alınan “Sözcük Çalışmaları” bölümünün nitelikli bir şekilde hazırlanması, öğretmen tarafından bu sürecin doğru bir şekilde yönetilmesi sonucu öğrencilerde gözlemlenecek belirti ve alışkanlıklar şöyledir:

Öğrenciler;

Okuduklarını kolay ve doğru anlamaya başlarlar.

Sözcükleri doğru söylemeye alışırlar.

Konuşma ve yazmalarında sözcükleri yerinde kullanmış olurlar.

Sözcüklerin eş anlamlılarını, yakın anlamlılarını ve karşıtlarını tanırlar.

Sözcükleri doğru yazarlar.

Sözcüklerin yapılarını bilirler.

Sözlük, yazım kılavuzu gibi başvurma kitaplarını çok kullanmaya başlarlar.

Arkadaşlarının ya da başkalarının konuşmalarında sözcüklerin anlamlarına da dikkat ederler. (Göğüş, 1978:369,370)

Ülkemizdeki okuma oranının düşüklüğü, ders kitapları dışında serbest okuma kitaplarının-hikâye, roman, şiir, deneme vs.- satışının azlığı, öğrencilerin konuşma ve yazma etkinliklerindeki başarısızlıkları, öğrenci başarısının test tekniğine göre değerlendirilmesi hususları düşünüldüğünde Türkçe ders kitaplarının titizlikle hazırlanması konusu küçümsenemeyecek kadar önem arz eder.

Sözcük Dağarcığı

Sözcük dağarcığı, çoğu zaman “söz varlığı” sözcük grubuyla da açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu sözlükte söz varlığı, “bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi” biçiminde tarif edilmektedir.

Beyreli, Çetindağ ve Celepoğlu (2005) da “dillerin sahip olduğu sözcüklerin tümünü söz varlığı; bu bağlamda sözcük dağarcığını da bir tür kişisel söz varlığı” olarak tanımlamaktadırlar. (s.137-138). Bu çalışmamıza esas olan konu bir dilin söz varlığı, söz dağarcığı değil; kişinin sahip olduğu sözcük dağarcığıdır. Bir kişinin bildiği sözcük sayısı o kişinin sözcük servetini yani sözcük dağarcığını oluşturur.

Sözcük dağarcığı konusunda değinilmesi gereken önemli bir nokta da şudur: Kişinin bildiği sözcüklerin tamamını etkin olarak kullanıp kullanmadığıdır. Bu durum kişide iki tür sözcük kadrosunun bulunduğunu gösterir: etkin sözcük kadrosu, edilgen sözcük kadrosu.

Etkin sözcükler bir kişinin konuşurken ya da yazarken kullandığı sözcüklerdir. Edilgin sözcükler ise konuşurken ve yazarken kullanmadığımız, dinlerken ve okurken karşılaştığımızda anladığımız sözcüklerdir. Bir insanın edilgin sözcük kadrosu, etkin sözcük kadrosuna göre daha geniştir. Çünkü insanlar yalnızca ihtiyaç duydukları kelimeleri, ilgi ve uğraşı alanlarındaki sözcükleri kullanırlar.

Öğrencilerin en büyük sıkıntısı etkin sözcük dağarcığına ilişkindir. Çünkü öğrencinin karşılaştığı en büyük sorun birikimlerini paylaşamamak, düşüncelerini konuşma ve yazma etkinliklerinde verimli bir şekilde anlatamamaktır. Bu da öğrencinin etkin kelime servetinin az olduğunu göstermektedir. Demir (2006) bu durumu şöyle ifade eder: “Kişinin aktif kelime serveti ile pasif kelime serveti arasındaki fark büyükse eğitimde büyük sorun var demektir, çünkü bu durum, dinlediğini ve okuduğunu anlayan; ama derdini anlatamayan bir insan tipi ortaya koyuyor.” (s.209).

Çocukların sözcük dağarcığı, yetiştikçe konuşarak, yaşayarak, deneyerek ve okuyarak gelişir. Çocuklar, sözcükleri kendi çevresinin yaşamının etkisi altında kazanırlar. Çocuğun dili çevresinin dilidir. Çocuk, çevresinde kullanılan dili, çokça kullanılan deyim, atasözü ve terimleri sözcük dağarcığına katar. Çocuğun, çevresinde sıkça kullanılan deyim ve atasözlerini sözcük dağarcığına kattığını karşılaştığım şu durum özetlemektedir:

Altıncı sınıf öğrencilerinin çoğu “göz kulak olmak” deyimini ve “Ayağımı yorganına göre uzat.” atasözünü doğru açıklamakta ve örneklendirmektedir. Öğrencilerin tamamına yakını bu sözleri açıklarken benzer örnekleri kullanmaktadır. “Göz kulak olmak” deyimini, kendilerine emanet edilen komşunun çocuğuna bakmak olarak örneklendirmektedirler. “Ayağımı yorganına göre uzat.” atasözünü ise “babalarının maaşını ölçülü olarak harcamak” örneği ile ilişkilendirmektedirler. “Ağaç yaş iken eğilir.” atasözünü doğru açıklayan öğrenciler, “Demir tavında dövülür.” atasözünü ise açıklayamamaktadırlar. Yine aynı öğrencilerin “ağzı kulaklarına varmak”

deyimini doğru açıkladıkları; “etekleri zil çalmak” deyimini ise açıklamakta zorlandıkları görülmüştür. Çünkü yaşadıkları çevrede “Ağaç yaş iken eğilir.” atasözünü ve “ağzı kulaklarına varmak” deyimini daha fazla duymaktadırlar.

Buradan da anlaşılacağı üzere çocukların sözcük dağarcığı, ailede ve çevrede doğal olarak gelişmeye başlar ve bu gelişim okulla birlikte sistemli olarak devam eder. Burada, sözcük kazandırma açısından okul ile çevre arasındaki temel fark sistemliliklidir. Okulda amaç sözcük dağarcığını geliştirmek iken çevrenin böyle bir amacı yoktur.

Öte yandan bir sözcüğü dağarcığına katmak, kazanmak sadece anlamını bilmek demek değildir. Sözcüğün anlamını bilmenin ve sözcüğü kullanmanın yanında doğru yazımını ve seslendirmesini de bilmek gerekir.

Sözcük dağarcığına kattığımız, anlamını, yazılışını ve telaffuzunu öğrendiğimiz bir sözcüğün varsa eş anlamlılık, zıt anlamlılık, yakın anlamlılık ilişkileri üzerinde durulmalı ve gerçek, mecaz, yan ve terim anlamlarına değinilmelidir.

Sözcük dağarcığını geliştiren etmenler şunlardır: okuma, yazılı ve sözlü anlatım, dinleme, ders kitaplarının etkili kullanımı, sözlük kullanma, öğrenim, kişisel ilgiler, gözlem, bulmacalar, aile-okul ve toplumsal çevre...

Türkçe Ders Kitaplarında Sözcük Çalışmaları

Türkçe derslerinde belirlenen hedeflerin çoğuna ulaşmada kullanılan en önemli araç metinlerdir. Okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi temel dil becerilerini geliştiren metinler sözcük dağarcığını geliştirmede de son derece etkilidir.

Türkçe ders kitaplarındaki etkinlik sıralamasına baktığımızda “sözcük çalışmaları”nın, genellikle metni okuma veya dinleme uygulamasından sonra geldiği görülmektedir. Önce metin, kılavuz kitata önerilen dinleme yöntemine göre dinlenir ve ya okuma usulüne göre okunur. Sonra metni hem daha iyi kavramak hem de dağarcığına katmak için “sözcük çalışmaları”na geçilir.

2006 yılından önce kullanılan Türkçe ders kitaplarında sözcük çalışmalarının hep aynı yöntemle ele alındığını görüyoruz: Sözcüğün anlamını ders kitabının arkasındaki sözlükten ya da herhangi bir sözlükten bulma ve sözcüğü bir cümlede kullanmaya dayanır.

Ancak 2006 yılında kabul edilen Türkçe Dersi Öğretim Programı, sözcük öğretimi konusunda yöntem ve teknik çeşitliliği getirmiştir. Ders kitaplarındaki “sözcük çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde karşımıza çıkan etkinlik çeşitleri şunlardır:

- a) Sözcüklerin anlamlarını tahmin etme ve bu tahminleri sözlükten doğrulama,
- b) Bir sözcüğün çağrıştırdığı diğer sözcükleri bulma,
- c) Sözcükleri, sözcük öbekleri, deyimleri ya da atasözlerini resimle anlatma,

- d) Sözcüklerin doğru yazımını öğretme,
- e) Anahtar sözcükleri belirleme,
- f) Bulmaca çeşitleri (kare, çengel bulmaca vs.)
- g) Sözcüklerin gerçek, mecaz, yan anlamlarını ve sözcükler arası anlam ilişkileri (eş anlam, zıt anlam, eş seslilik vs.),
- h) Öğrenilen sözcükleri cümlede kullanma,
- ı) Sözcükler ile anlamlarını eşleştirme,
- i) Harfleri karışık olarak verilmiş sözcüklerin harflerini sıraya koyma ve anlamları ile ilgili çalışmalar yapma,
- j) Anlamı bilinmeyen sözcüklerin öğrenci tarafından tespit edilmesi ve sözlükten araştırılması,
- k) Yeni öğrenilen sözcükleri kullanarak metin oluşturma,
- l) Sözcüklerin anlamları ile ilgili doğru-yanlış bulma,
- m) Verilen sözcük ya da sözcük öbeğine ilişkisini zihin ve kavram haritası oluşturma,
- n) Aynı kavram alanına giren sözcükleri bulma,
- o) Boşluk doldurma,
- p) Sözcüklerle ilgili ipucu verip sözcüğün anlamını tahmin ettirme, sözcük hakkında konuşurma etkinlikleri vs.

Görüldüğü gibi, Türkçe ders kitaplarında sözcük çalışmaları için etkinlik çeşidi oldukça fazladır. Kkullanılan bu yöntem ve teknikler incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkar:

1) Kare bulmaca, çengel bulmaca, boşluk doldurma etkinlikleri, doğru-yanlış testleri öğrenciyi eğlendirmekte ve eğlendirirken de öğrencilerin yeni sözcükler öğrenmelerini sağlamaktadır.

2) Sözcüğün anlamını tahmin etme etkinlikleri, metnin bağlamından hareketle sözcüklerin anlamlarının bulunabileceğini, her sözcük için sözlüğe bakmanın gerekli olmadığını öğretir. Sözcüğün anlamını tahmin etme ve sözlükten doğrulama etkinliklerinin öğrencinin zihinsel sözlüğünü geliştirmesi açısından önemli olduğunu vurgular (Güneş, 2007:.151).

3) Sözlük kullanma etkinlikleri, öğrenciye sözlük kullanma alışkanlığını kazandırmayı hedefler.

4) Anahtar sözcükler; okunan ya da dinlenen bir metindeki temel sözcüklerdir. Bu sözcükler bilinmeden metin iyi anlaşılabilir. Anahtar sözcükler metnin en önemli sözcükleridir. Öğrenci anahtar sözcüklerden hareketle metnin konusunu,

ana düşüncesini tespit edebilir. Hatta bu kelimelerden hareketle metni özetleyebilir.

5) Sözcüklerle ilgili ipuçları vererek sözcükleri anlatma etkinlikleri, hem öğrencinin etkin sözcük dağarcığını hem de konuşma becerisini geliştirir.

6) Sözcükleri cümlede kullanma etkinliği, özellikle de sözcüklerle paragraf oluşturma, yeni metin yazma etkinlikleri; öğrenilen sözcüğün kullanılmasını sağlayan, sözcükleri edilebilir sözcük dağarcığından çıkarıp etkin sözcük dağarcığına dahil eden etkinliklerdir. Bu etkinlikler aynı zamanda öğrencinin yazma becerisini geliştirir. Konu ile ilgili yaptığım iki örnek:

“*Kin, gövermek, gerinmek, yemiş*” sözcükleri kullanılarak oluşturulmuş bir metin:

“Kinsiz, sımsıcak dostlukların olduğu bir dünyada yaşamak ne güzel! Çocuklar ağaçlardan yemiş topluyor, kara kedi uykusundan uyanmış geriniyor, ağaçlardaki meyveler yavaş yavaş göveriyor.” (Fuat YURTTAŞ , 7-A sınıfı, Atatürk İ.O)

“*Bulvar, müşterek, bariz, küstah, asap bozmak, astragan, kırat, hav*” sözcüklerinden oluşturulmuş bir metin:

“Bugün bulvarda yürürken insanların birbirlerinin yüzlerine bile bakmadıklarını gördüm. Oysaki şu gelip geçici dünyada hayat müşterekti ve insanların birbirlerine ihtiyacı olduğu barizdi.Küstahların, adilerin, asapbozan insanların sayısı gün geçtikçe artıyordu.

Bu düşüncelerimden sıyrılarak 3000 franklık banknotumla 100 kıratlık bir yüzük alarak astragan çantama koydum ve bulvardan ayrıldım. Caddede yürürken bir de baktım ki çantamın havi dökülmüş.” (Ebru Kalfa, 7-A sınıfı, Atatürk İ.O)

7) Sözcük çalışmalarında karşımıza çıkan sözcükte anlam(gerçek, mecaz, yan, terim, yakın anlam) çalışmaları ve sözcükler arası anlam ilişkileri (eş anlam, zıt anlam, sestelik) çalışmaları dil bilgisi konularını tekrar etmek ve pekiştirmek için bir fırsattır.

8) Sözcükleri, sözcük gruplarını, deyim ve atasözlerini resimle anlatma etkinlikleri farklı zekâ gruplarına da hitap eden etkinliklerdir. Sözcükleri görsel olarak da anlatmayı sağlar.

9) Kısaca sözcük çalışmaları sadece öğrencinin sözcük dağarcığını geliştirmekle kalmaz. Aynı zamanda öğrencinin konuşma, yazma becerilerini geliştirmesi ve dil bilgisi konularını pekiştirmesi için bir fırsattır.

Türkçe Dersi Öğretim Programında Sözcük Çalışmaları

2006 yılında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın “Genel Amaçlar” kapsamında ele alınan 6. maddesi doğrudan, 2. maddesi ise dolaylı olarak sözcük çalışmaları ile ilgilidir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın 6. maddesi şu şekildedir: "Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri amaçlanır." (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:4). Maddeden anlaşılacağı üzere Türkçe dersinin bir amacı da söz varlığını yani öğrencinin sözcük dağarcığını zenginleştirmektir. Ancak söz varlığı gelişen öğrenci, Türkçenin zevkine ve bilincine ulaşır, duygu, düşünce ve hayal dünyasını geliştirecektir.

Programın "Genel Amaçlar" başlığı adı altında ele alınan 2. maddesi ise şu şekildedir: "Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri amaçlanır." (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:4). Bu amacın da dolaylı da olsa "sözcük çalışmaları" ile ilgisi vardır. Çünkü kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ya da yazılı olarak etkili ve anlaşılır bir biçimde ifade etmesi için yaşına ve seviyesine uygun bir sözcük dağarcığına sahip olması gerekir. Çünkü kişi, dağarcığındaki sözcüklerle düşünür, konuşur ve yazar.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda "dinleme/izleme-konuşma-yazma-okuma" temel dil becerilerinin kazanımlarında 6,7 ve 8. sınıf seviyesinde bir ortaklık söz konusudur. Sadece dil bilgisi kazanımları sınıf seviyesine göre farklılık gösterir.

Dinleme/izleme öğrenme alanında "sözcük çalışmaları" ile ilgili verilen kazanımlar şunlardır:

- 1) "Dinlenenin/izlenenin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.
- 2) Dinlediklerindeki/izlediklerindeki anahtar kelimeleri fark eder." (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:14).

Dinleme/İzleme temel dil becerisinin "Söz Varlığını Zenginleştirme" başlığı adı altında geçen kazanımlar da sözcük çalışmaları ile ilgilidir:

"Söz varlığını zenginleştirme

- 1) Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.
- 2) Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.
- 3) Tekerleme, sayısmaca, bilmece ve yanıltmacaları ezberler/kullanır.
- 4) Şiir, türkü, şarkı türlerinde metinler ezberler.
- 5) Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.
- 6) Dinlediklerinden/izlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur." (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:17).

Programda bu kazanımlarla ilgili ayrıntılı açıklamalar ve etkinlikler mevcuttur.

Hatta söz varlığını zenginleştirme konusunda başvuracağımız kaynaklar -Türkçe sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, terimler sözlüğü, ansiklopedik sözlük- bile programda sıralanmıştır. Aynı zamanda programda ölçme ve değerlendirme araçlarından da bahsedilmiştir: “Söz varlığını zenginleştirme ile ilgili kazanımların değerlendirilmesinde; açık uçlu, kısa cevaplı, doldurulmalı sorular; çalışma kâğıtları, performans değerlendirme formları, kavram haritası, süreç gelişim dosyaları, eşleştirme testleri, öz değerlendirme formları, gözlem formları kullanılabilir.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:17).

Programın “Öğrenme Alanı: Konuşma” başlığı adı altında geçen 6. kazanım da sözcük çalışmaları ile doğrudan ilgilidir: “Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:21).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere anlatımı zenginleştirmenin, etkili ve güzel bir anlatım yapmanın bir yolu da anlatımlarımızda durumu örnekleyen atasözü ve deyimlere yer vermektir. Çünkü atasözleri ve deyimler az sözle çok şey anlatmanın aracıdır. Atasözü ve deyimler de yine Türkçe derslerinde “ sözcük çalışmaları” kapsamında öğrencinin söz varlığına katılabilir.

Programın “Öğrenme Alanı: Konuşma” başlığı kapsamında “Kendini Sözlü Olarak İfade Etme” başlığı adı altında geçen 4. kazanım ve bu kazanımla ilgili açıklama da sözcük çalışmaları ile doğrudan ilgilidir:

“4.Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:23).

“Öğrencilerin kendilerini zengin bir söz varlığı kullanarak ifade etmeleri üzerinde durulur.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:23).

Bu kazanım, yeni öğrenilen sözcüklerin sadece edilgin sözcük dağarcığımızda değil; etkin sözcük dağarcığımızda da olması gerektiğini ifade eder. Yani öğrenilen sözcüklerin kullanılması gerektiğini vurgular.

Programın “Öğrenme Alanı: Okuma” başlığı adı altında “Okuduğu Metni Anlama ve Çözümleme” amacının altında geçen 1ve 2. kazanım da sözcük çalışmaları ile ilgilidir.

“1. Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.

2. Metindeki anahtar kelimeleri belirler.”(Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:25).

Programın “Öğrenme Alanı: Okuma” başlığı adı altında “Söz Varlığını Zenginleştirme” amacının altında geçen kazanımlar da şunlardır:

1. Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir.

2. Aynı kavram alanına giren kelimeleri, anlam farklılıklarını dikkate alarak kullanır.

3. Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır.

4. Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:28).

Programın ısrarla üzerinde durduğu bir konu da aynı kavram alanına giren sözcüklerdir. Sadece metinde geçen sözcük değil, sözcüğün kavram alanına giren diğer sözcüklerin de örneklendirilmesi ve kullanılması gerekir. Programda bununla ilgili bir örnek de mevcuttur: “gemi, tekne, kotra, sandal, yelkenli”

Programın “Öğrenme Alanı: Yazma” başlığı “Planlı Yazma” amacının altında geçen 6. kazanım da öğrencinin söz sanatlarını, atasözü ve deyimleri kullanmasını önerir.

“Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:31).

Programın “Öğrenme Alanı: Yazma” başlığı “Kendini Yazılı Olarak İfade Etme Alışkanlığı Kazanma” amacının altında geçen 2. kazanım da etkin söz varlığını zenginleştirmeye yöneliktir: “Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.” (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2006:35).

Programın “Yöntem ve Teknikler” kısmında ele alınan “Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Konuşma ve Yazma Etkinlikleri” Türkçe derslerinde yapılan sözcük çalışmalarının anlamlı bir sonucudur. Öğrenciye öğrendiği sözcükleri kullanma fırsatı vermesi açısından oldukça önemlidir.

Türkçe Ders Kitaplarının Sözcük Çalışmaları Açısından İncelenmesi

6, 7 ve 8.sınıf seviyesinde dokuz ders kitabı incelenmiş ve incelemeler sonucunda elde edilen bulgular şunlardır:

Evren Yayınları 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Sözcük Çalışmaları incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) “Sözcük Çalışmaları” kapsamında hazırlanan etkinlikler programdaki kazanımlarla birkaç istisna dışında örtüşmektedir.

2) Programda “Metni Anlama ve Çözümleme” başlığı adı altında geçen “Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.” kazanımı kitapta yanlış bir başlık “Söz Varlığını Zenginleştirme” başlığı adı altında verilmiştir.

3) Kitapta “Kelimelerin anlamlarını tahmin edip sözlükten doğrulama” etkinliğine çok yer verilmiş. Yirmi dört metnin yaklaşık yirmisinde aynı uygulama yer almaktadır. Bu da sözcük çalışmalarında bir tekdüzelik yaratmış. Öğrencilerin

daha çok hoşlandığı bulmaca (çengel bulmaca, kare bulmaca) çeşitlerine çok az yer verilmiş. Çengel bulmacaya üç metinde rastlanıyor. Öğrencilerin zevk alarak yaptığı eşleştirme, karışık olarak verilmiş kelimelerden deyim, atasözü ve özdeyiş oluşturma etkinliklerine ise çok az yer verilmiştir.

4) Öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan ve son derece faydalı olan “öğrenilen sözcüklerden metin oluşturma, paragraf yazma, boşluk doldurma” gibi etkinliklere hiç yer verilmemiştir.

5) Farklı zekâ tiplerine hitap eden, öğrenilen sözcükleri -meselâ bir deyimi- resmetme gibi etkinliklere hiç yer verilmemiştir.

6)Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları'nda genel tekrar olması mahiyetinde sözcük çalışmaları kapsamında ele alınan sözcüklere rastlanmamaktadır.

7) Genel itibariyle öğrenciler sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

8) Bazı metinlerde kilit vazife gören önemli sözcüklere sözcük çalışmalarında yer verilmemiştir.

9) “Okuduklarından/dinlediklerinden hareketle yeni öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.” kazanımına sıklıkla yer verilmiştir.

Doku Yayınları 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitaba alınan metinler deyim yönünden oldukça zengin metinlerdir. Deyimlerin kavratılması ve deyim dağarcığının geliştirilmesi adına oldukça kapsamlı etkinlikler hazırlanmıştır.

2) Kitapta, Sözcükte Anlam(gerçek, mecaz, yan ve terim anlam) ve Sözcükler Arası Anlam İlişkileri(eş ve zıt anlam, yakın anlamlılık, eş seslilik) konuları fırsat buldukça tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir.

3) Kitabın “Sözcük Çalışmaları” kısmı oldukça detaylı hazırlanmış. “Sözcük Çalışmaları” kapsamında çok fazla etkinliğe ve sözcüğe yer verilmiştir.

4) Sözcük Çalışmaları” kapsamında çok sayıda bulmaca çeşidine yer verilmesi sözcük çalışmalarını tekdüzelikten çıkarmış, sözcük çalışmalarının zevkli ve eğlenceli bir uğraş olmasını sağlamıştır.

5) Kitaptaki sözcük çalışmaları etkinlikleri programdaki kazanımlarla genel anlamda uyumaktadır. Yalnız birkaç metinde hazırlanan etkinliğe yönelik kazanım, kitabın yıllık planına alınmamış ya da kazanıma yönelik etkinlik hazırlanmamış.

6) Kitapta yer yer “anahtar kelime bulma” etkinliklerine yer verilmiştir.

7) “Sözcükte Anlam” ve “Sözcükler Arası Anlam İlişkileri”ni kavratan etkinliklerde bazı örnekler metin dışından seçilmiş. Oysaki bu tür etkinliklerde kelimelerin metinden seçilmesi anlamayı, öğrenmeyi ve hatırlamayı daha kalıcı kılar.

8) Bazı etkinliklerin resimlendirilmiş olması öğrencilerin dikkatlerini çekmesi açısından oldukça önemlidir.

9) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında genel tekrar olması bakımından yeni öğrenilen sözcüklere yer verilmemiştir.

10) Tekerleme, sayışmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeterli kadar yer verilmiştir.

11) Sözcük çalışmaları etkinliklerinde öğrenci sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

Pasifik Yayınları 6.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Yıllık plana alınmış bazı kazanımlar ile etkinlikler tam örtüşmemektedir. Özellikle de “Anahtar kelimeleri belirler.” kazanımına yönelik ne bir etkinlik ne de bir yönlendirme vardır.

2) Yeni öğrenilen sözcüklerle metin oluşturma etkinliklerine fazlaca yer verilmiş. Bu etkinlikler, öğrenilen sözcüklerinedilgin sözcük dağarcığından çıkıp etkin sözcük dağarcığına geçmesini sağlamaktadır.

3) Kitapta sözcük çalışmalarını uygulama konusunda bir tekdüzelik vardır. Hep aynı yöntem ve teknikle sözcükler ele alınmıştır. Bulmaca çeşitlerine pek rastlanmamaktadır.

4) Sözcük çalışmalarının zaman zaman grupla yapılması tavsiye edilmiştir. (Öğrenilen kelimelerle ilgili oyun yazma ve canlandırma gibi)

5) Kitabın “Tema Sonu Değerlendirme” kısmına öğrenilen sözcüklerin alınması, yeni öğrenilen sözcüklerin tekrar edilmesini sağlamaktadır.

6) Kitabın “Atatürk” teması kapsamına alınan metinlerin dili oldukça ağırdır. Öğrenilecek sözcükler de 6.sınıf seviyesine uygun değildir.

7) Kitap, öğrenciyi sözlük kullanmaya teşvik etmektedir.

8) Öğrenilen kelimelerin sözlüğe eklenmesi kazanımına çoğu metinde yer verilmiştir.

9) “Söz Varlığını zenginleştirme” başlığı altında geçen “mani, şiir, tekerleme, sayışmaca, şarkı ezberleme” kazanımına yönelik etkinliklere yer verilmemiştir.

Gizem Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planına alınan kazanımlar ile hazırlanan etkinlikler birkaç istisna dışında bire bir örtüşüyor.

2) Kitaba alınan metinler deyimler yönünden oldukça zengindir. Bu zenginlik sözcük çalışmalarına da yansımıştır.

3) Kitapta, Sözcükte Anlam(gerçek, mecaz, yan ve terim anlam) ve Sözcükler Arası Anlam İlişkileri(eş ve zıt anlam, yakın anlamlılık, eş seslilik) konuları fırsat buldukça tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir.

4) Sözcük Çalışmaları” kapsamında çok sayıda bulmaca çeşidine yer verilmesi, sözcük çalışmalarını tekdüzelikten çıkarmış, çalışmaların zevkli ve eğlenceli bir uğraş olmasını sağlamıştır.

5) “Anahtar kelime” kavramı çok sayıda etkinlikle pekiştirilmiştir.

6) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin sözcük dağarcığını geliştiren “sözcüklerden metin oluşturma” etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

7) Kitabın “sözcük çalışmaları” bölümünde öğrenci zaman zaman sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir. Ancak kelimeleri anlamları ile eşleştirme etkinliklerinin fazla olması sözlük kullanma ihtiyacını da azaltmıştır.

8) Bazı etkinliklerin resimlendirilmiş olması öğrencilerin dikkatlerini çekmesi açısından oldukça önemlidir.

9) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında “sözcük çalışmaları” bölümüne yer verilmiş. Ancak yeni öğrenilen kelimelere bu çalışmalarda yer verilmemiştir.

10) Tekerleme, sayışmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

MEB Yayınları 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planına alınan kazanımlar ile hazırlanan etkinlikler birkaç istisna dışında bire bir örtüşmektedir.

2) Eğitim-öğretim yılının başında “Türkçe Sözlüğüm” adı altında bireysel bir sözlük hazırlanması tavsiye edilmiş. Öğrencinin kendine ait bireysel bir sözlük hazırlanması, öğrendiği tüm sözcükleri toplu biçimde görme ve sözcük dağarcığını geliştirme adına oldukça faydalı bir uygulamadır.

3) Kitapta, Sözcükte Anlam(gerçek, mecaz, yan ve terim anlam) ve Sözcükler Arası Anlam İlişkileri(eş ve zıt anlam, yakın anlamlılık, eş seslilik) konuları fırsat buldukça tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir.

4) Sözcük Çalışmaları” kapsamında çok sayıda bulmaca çeşidine yer verilmesi sözcük çalışmalarını tekdüzelikten çıkarmış, çalışmaların zevkli ve eğlenceli bir uğraş olmasını sağlamıştır.

5) “Anahtar kelime” kavramı çok sayıda etkinlikle pekiştirilmiştir.

6) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin sözcük dağarcığını geliştiren “boşluk doldurma” etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

7) Kitabın “sözcük çalışmaları” bölümünde zaman zaman öğrenci sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

8) Bu kitapta anlamı bilinmeyen sözcüklerin tespit edilmesi çoğunlukla öğrenciye bırakılmıştır.

9) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında “sözcük çalışmaları” bölümüne yer verilmiş. Ancak yeni öğrenilen sözcüklerin anlamları genel tekrar olması bakımından sorulmamıştır.

10) Tekerleme, sayısmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeterli kadar yer verilmiştir.

Pasifik Yayınları 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planında yer alan “Metindeki anahtar kelimeleri belirler.” kazanımını karşılayan etkinlik ve yönlendirmeler birçok metinde bulunmamaktadır. Bazen de hazırlanan etkinlikler ve yapılan yönlendirmeler kazanımı tam karşılamamaktadır.

2) “Anahtar kelimeleri bulma” kazanımı dışında etkinlikler ile kazanımlar örtüşmektedir.

3) “Okuduklarından/ dinlediklerinden hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur.” kazanımına hemen hemen her metinde yer verilmiş ve bireysel sözlük oluşturulmasına önem verilmiştir.

3) Kitapta, Sözcükte Anlam(gerçek, mecaz, yan ve terim anlam) ve Sözcükler Arası Anlam İlişkileri(eş ve zıt anlam, yakın anlamlılık, eş seslilik) konuları fırsat buldukça tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir.

4) Sözcük Çalışmaları” kapsamında kavratılmak istenen sözcüklerle ilgili bulmaca çeşitleri hazırlanmamış, sözcük çalışmaları geleneksel bir yöntemle hazırlanmıştır.

5) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin sözcük dağarcığını geliştiren “boşluk doldurma” ve “öğrenilen kelimeleri kullanarak paragraf yazma” etkinliklerine yeterli kadar yer verilmiştir.

7) Kitabın “sözcük çalışmaları” bölümünde zaman zaman öğrenci sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

8) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında “sözcük çalışmaları” bölümüne yer verilmiş. Yeni öğrenilen kelimeler tema sonunda sorularla tekrar edilmiş ve öğrenilen kelimeler pekiştirilmiştir.

10) Tekerleme, sayısmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeterli kadar yer verilmiştir.

Bisiklet Yayınları 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın "Sözcük Çalışmaları" etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planına alınan kazanımlar ile hazırlanan etkinlikler birkaç istisna dışında bire bir örtüşmektedir.

2) Kitapta, Sözcükte Anlam(gerçek, mecaz, yan ve terim anlam) ve Sözcükler Arası Anlam İlişkileri(eş ve zıt anlam, yakın anlamlılık, eş seslilik) konuları fırsat buldukça tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir.

3) "Sözcük Çalışmaları" kapsamında bulmaca çeşitlerine pek yer verilmemesi sözcük çalışmalarının sıkıcı hale gelmesine neden olmuştur.

4) "Anahtar kelime" kavramı çok sayıda etkinlikle pekiştirilmiştir.

5) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin-sözcük dağılımını geliştiren "sözcüklerden metin oluşturma" etkinliklerine yer verilmemiştir.

6) Kitabın "sözcük çalışmaları" bölümünde zaman zaman öğrenci sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

7) Konuşma ve yazma bölümlerinde yeteri kadar sözcük çalışmaları kazanımlarına yer verilmemiştir.

8) "Tema Sonu Değerlendirme" çalışmalarında "sözcük çalışmaları" bölümüne yer verilmiş. Ancak yeni öğrenilen sözcüklerin anlamları genel tekrar olması bakımından sorulmamıştır.

9) Tekerleme, sayımaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

10) Kitabın yıllık planında "Okuduklarından hareketle öğrendiği kelimelerden sözlük oluşturur." kazanımına pek yer verilmemiştir.

Pasifik Yayınları 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın "Sözcük Çalışmaları" etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planına alınan kazanımlar ile hazırlanan etkinlikler birkaç istisna dışında bire bir örtüşmektedir.

2) Sözcük çalışmaları etkinlikleri, açık ve net bir şekilde anlaşılmalıdır.

3) Etkinliklerde çeşitlilik var. Öğrencilerin zevkle yapacağı etkinliklere -eşleş-tirme, boşluk doldurma, bulmaca vs.- yer verilmiştir.

4) "Anahtar sözcük" kavramı çok sayıda etkinlikle pekiştirilmiştir.

5) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin-sözcük dağılımını geliştiren "sözcüklerden metin oluşturma" etkinliklerine pek fazla yer verilmemiştir.

6) Kitabın “sözcük çalışmaları” bölümünde zaman zaman öğrenci sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

7) Konuşma ve yazma bölümlerinde yeteri kadar sözcük çalışmaları kazanımlarına yer verilmemiştir.

8) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında “sözcük çalışmaları” bölümüne yer verilmiştir.

9) Tekerleme, sayısmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

10) “Aynı kavram alanına giren kelimeleri bulma” ve “kavramlar arasındaki ilişkileri kavrama” kazanımlarını örnekleyen çok sayıda etkinlik hazırlanmıştır.

11) Kitapta, öğrencinin bireysel sözlük oluşturması sürekli tavsiye edilmiş ve yeni öğrenilen sözcüklerin sözlüğe eklenmesi gerektiği sürekli hatırlatılmıştır.

Tav Yayınları 8.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın “Sözcük Çalışmaları” etkinlikleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır:

1) Kitabın yıllık planına alınan kazanımlar ile hazırlanan etkinlikler bire bir örtüşmektedir.

2) Sözcük çalışmaları etkinlikleri, açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır.

3) Etkinliklerde çeşitlilik var. Öğrencilerin zevkle yapacağı etkinliklere -eşleştirme, boşluk doldurma, bulmaca vs.- yer verilmiştir.

4) “Anahtar kelime” kavramı çok sayıda etkinlikle pekiştirilmiştir.

5) Yeni öğrenilen sözcüklerin kullanım sahasına çıkmasını sağlayan, etkin sözcük dağarcığını geliştiren “sözcüklerden metin oluşturma” etkinliklerine yer verilmemiştir.

6) Kitabın “sözcük çalışmaları” bölümünde öğrencizaman zaman sözlük kullanmaya teşvik edilmiştir.

7) Konuşma ve yazma bölümlerinde yeteri kadar sözcük çalışmaları kazanımlarına yer verilmemiştir.

8) “Tema Sonu Değerlendirme” çalışmalarında “sözcük çalışmaları” bölümüne yer verilmiş. Ancak seçilen kelimeler, daha önce öğrenilen kelimeler ile ilgili değil; “Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları” için hazırlanmış paragraflarla ilgilidir.

9) Tekerleme, sayısmaca, mani, şiir, şarkı, türkü ezberleme etkinliklerine yeteri kadar yer verilmiştir.

10) “Aynı kavram alanına giren kelimeleri bulma” ve “kavramlar arasındaki ilişkileri kavrama” kazanımlarını örnekleyen çok sayıda etkinlik hazırlanmıştır.

11) Tav yayınlarının hazırlanmış olduğu kitapta öğretim yılının başında “cep sözlüğü” oluşturma tavsiye edilmiş. Yeni öğrenilen sözcüklerin bu cep sözlüğe ek-

lenmesi istenilerek bireysel sözlük oluşturma'nın önemine değinilmiştir.

12) Diğer yayınevlerinin hazırlamış olduğu kitaplarda bir tema altında en fazla dört metne rastlanırken, "Tav" yayınlara'nın hazırlamış olduğu kitapta bir tema altında beş-altı metne rastlanıyor. Bu da metinlerin hepsinin eğitim-öğretim yılı boyunca yetiştirilemeyeceği gerçeğini ortaya koyuyor.

Sonuç ve Öneriler

Literatür çalışmaları, edinilen deneyimler ve araştırmanın ortaya koyduğu bulgular ve sonuçlar ışığında şu öneriler sunulabilir:

1. Ders kitaplarının yıllık planındaki kazanımlar ile etkinlikler birbirini tam karşılamalıdır.

2. Hazırlanan etkinlikler hem öğretmen hem öğrenci tarafından net bir şekilde anlaşılır olmalı ve iyi tasnif edilmelidir.

3. Hazırlanan kitaplarda öğrencilerin zevkle, keyif alarak yapacağı etkinliklere yer verilmeli, eğlenirken öğrenme sağlanmalıdır. Etkinlikler tekdüze ve sıkıcı olmamalıdır.

4. Öğrenilen kavramları ve deyimleri resmetme, canlandırma gibi farklı zekâ gruplarına da hitap eden etkinlikler düzenlenmelidir.

5. Hazırlanan etkinliklerin bir kısmı öğrenciyi sözlük kullanmaya teşvik edici nitelikte olmalıdır.

6. Sözcük çalışmalarında ele alınan sözcükler metni anlama ve yorumlama açısından yeterli olmalı, öğrencinin karşılaşmayacağı sözcüklere pek yer verilmemeli, bu sözcükler kazandırılmaya çalışılmamalıdır.

7. Hazırlanan etkinliklerde mutlaka metinden hareket edilmeli, metin araç olarak kullanılmalı, seçilen kelimeler metinden seçilmeli ve öğrenme daha kalıcı hale getirilmelidir.

8. Yeni öğrenilen sözcüklerle paragraf yazma ve boşluk doldurma etkinliklerine mutlaka yer verilmelidir. Öğrencinin zihninde edilgin halde bulunan sözcükler konuşma ve yazma etkinlikleriyle etkin hale getirilmeli ve öğrenci yeri geldiğinde öğrendiği sözcükleri kullanabilmelidir.

9. Yeni öğrenilen sözcükler, önceden öğrenilen dil bilgisi konularını da pekiştirme adına fırsat olarak kullanılabilir.

10. Öğrenilen sözcüklerin unutulmaması ve pekiştirilmesi için tema sonu değerlendirme çalışmalarında ve öğretmenin yapacağı sınavlarda mutlaka yeni öğrenilen sözcüklere yer verilmelidir.(Öğrenilen sözcüklerden yirmi tanesini kullanarak bir hikâye yazmak, öğrenilen bir deyim resmetme ve deyimle ilgili bir öykü yazma gibi.)

11. Hazırlanan ders kitabı ve derse rehberlik eden öğretmen, eğitim-öğretim yılının başında mutlaka öğrencilere bireysel bir cep sözlüğü oluşturmayı tavsiye etmeli ve öğrenci okul içinde ya da dışında her öğrendiği yeni sözcüğü sözlüğüne not etmelidir.

12. Derse rehberlik eden öğretmen, eğitim-öğretim yılının başında sözlüğün nasıl kullanıldığını uygulamalı olarak öğrencilere anlatmalıdır.

13. Her sınıf seviyesine uygun sözlükler hazırlanmalı. Mümkünse bu sözlüklerin seçilmiş bir komisyon tarafından ya da TDK tarafından hazırlanması gerekir. Hatta bu sözlüklerin senenin başında diğer ders kitaplarıyla birlikte öğrenciye ücretsiz ulaştırılması gerekir. Öğrenci, piyasada bulunan kapsamı dar, dili anlaşılmayan, yanlış yönlendirmelerde bulunan sözlükler edinmemelidir.

Öğretmen, mutlaka sınıf kitaplıklarında hemen ulaşılacak nitelikte TDK'ye ait Türkçe Sözlüklere, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğüne yer vermelidir. Gerektiği zaman da internetten sanal sözlükleri kullanabilmelidir.

14. Öğretmen, öğrenciye kazandırmayı düşündüğü kelimeleri zaman zaman sınıf içerisinde kendisi de kullanmalıdır.

15. Derse rehberlik eden öğretmen, ders kitabının haricinde öğrencinin sözcük dağarcığını geliştiren farklı etkinliklere de yer vermelidir: Sınıf kitaplığı oluşturmak, kitap okuma saatleri düzenlemek, gezi ve piknikler düzenlemek, bir tiyatro oyunu hazırlamak vb gibi.

16. Öğrenilen sözcükler sınıf içerisindeki bir kutuya atılarak kelime ve kavram havuzu oluşturulmalı; yeri geldikçe dil bilgisi uygulamalarında, konuşma ve yazma etkinliklerinde, oyun ve yarışmalarda bu kutu kullanılmalıdır. Öğrenci, öğrenilen kelimelerle fırsat buldukça karşılaştırılmalı ve öğrenciye bu kelimeleri unutmama fırsatı verilmemelidir.

17. Derse rehberlik eden öğretmen, sözcük dağarcığını geliştirmenin önemini bilmeli, bu konuyu önemsemeli, sözcük çalışmalarını itina ile yaptırmalıdır. Ders kitabının eksikliklerini kapatabilmeli, gerekirse kendisi de etkinlik düzenleyebilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. ve Temur T. (2007). Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi, H. Akyol ve A. Kırkılıç (Editörler). İlköğretimde Türkçe Öğretimi. Ankara. Pegem A Yayıncılık, ss. 200.
- Beyreli, L.,Çetindağ Z. ve Celepoğlu A. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bıyıklı H., Öztaş Y. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitabı 6. Ankara: Doku Yayınları.
- Budak, Y. (2000). Sözcük öğretimi ve sözlüğün işlevi. *Dil Dergisi*, 92, 19
- Ceyhan Y., Ceyhan S. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitabı 8. Ankara: Pasifik Yayınları.
- Demir, C. (2006). Türkçe/edebiyat eğitimi ve kişisel kelime serveti. *Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*,169, 207-223
- Demirel, Ö. (1990). *Yabancı dil öğretimi; ilkeler, yöntemler, teknikler*. Ankara: Usem Yayınları.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaplan Ş., Yıldırım Şen, G. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitabı 7. Ankara: Gizem Yayınları.
- Karabıyık, F. (2011). *Türkçe ders kitabı 6*. Ankara: Evren Yayınları.
- Komasyon. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitabı 7. Ankara: MEB Yayınları.
- Kurt, M., Altay J. ve Kara, M. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitabı 8. İstanbul: Tav Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (1981). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, D. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitabı 8. Ankara: Bisiklet Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türkçe Öğretim Programı. (2006)
- Yangın, B.,Celepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitabı 7. Ankara: Pasifik Yayınları.
- Yangın, B., Sakman, S. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitabı 6. Ankara: Pasifik Yayınları.

